

Presti 4: bedrijvig in milieuzorg - het effect gemeten

Annick Gommers, Milieu & Ruimte, Resource Analysis NV

INLEIDING

Dat elke bedrijvigheid een milieu-impact met zich brengt, is niet verwonderlijk. De impact situeert zich op het vlak van productie van afval, emissie van vervuilende stoffen naar lucht, water of bodem enzovoort. Wanneer een vergunning verleend wordt, worden er voorwaarden vastgelegd voor de beperking van emissies waaraan het bedrijf moet voldoen om de productie te mogen opstarten.

Om bedrijven aan te sporen maatregelen te nemen die verder gaan dan wat de wetgeving of de vergunning voorschrijft en waardoor de milieu-impact van het bedrijf verder vermindert, worden verschillende initiatieven genomen. Een van die initiatieven zijn de Presti-programma's.

In dit hoofdstuk wordt het effect van het Presti 4-programma onderzocht en geëvalueerd. De evaluatie werd uitgevoerd in het licht van de algemene doelstelling van de Presti-programma's. Dat wil zeggen dat vooral gekeken werd naar het effect van het programma bij de deelnemende bedrijven. Het Presti 4-programma werd formeel vastgelegd in het besluit van de Vlaamse Regering tot instelling en organisatie van een vierde preventiestimulerend programma (15 december 1998) en richtte zich tot bedrijfsgerichte intermediaire organisaties (GOM's, Kamers van Koophandel enz.). Die organisaties (één per provincie¹) konden een subsidie krijgen wanneer zij systemen (*milieucharters*) opzetten die bedrijven aanspoorden tot (blijvende) milieuzorg. Individuele bedrijven

PRESTI STAAT VOOR PREVENTIE STIMULEREN

De Presti-programma's werden opgestart om bedrijven (meer bepaald KMO's) te stimuleren om preventiemaatregelen te nemen met betrekking tot afvalproductie, water- en energiegebruik enzovoort. Het doel van de Presti-programma's is bedrijven een grotere inspanning te laten leveren dan die die wettelijk vereist is.

¹ Doordat per provincie slechts één milieucharterproject voor subsidie in aanmerking kwam, werd het opzetten van samenwerkingsverbanden aangemoedigd.

konden een milieucharter ondertekenen en engageerden zich zo voor integrale milieuzorg.

In 2001 werd door een wijziging van het besluit uit 1998 het Presti 4-programma verlengd tot het actiejaar 2004. Om na te gaan of het beoogde effect van het Presti 4-programma werd bereikt en om de beslissing om het Presti 4-programma al dan niet voort te zetten goed te onderbouwen, werd in 2003 een effectmeting uitgevoerd in opdracht van OVAM. Dit hoofdstuk is een samenvatting van de evaluatie. Het volledige evaluatierapport is beschikbaar bij OVAM (Gommers et al., 2003).

Het doel van de effectmeting was tweeledig:

- het analyseren en evalueren van de effectiviteit van het Presti 4-programma (en zicht krijgen op de efficiëntie van het programma), met daaraan verbonden een algemeen gefundeerd advies tot stopzetting of voortzetting van het programma;
- indien het programma een algemene positieve beoordeling krijgt en indien nodig het formuleren van de nodige aanpassingen die de effectiviteit en efficiëntie van het programma in de toekomst zouden verhogen.

Het hoofdstuk start met een beschrijving van de milieuproblematiek van de bedrijven (aparte tekstblok volgende pagina). Vervolgens wordt het algemene kader van de Presti-programma's beschreven, alvorens dieper in te gaan op het Presti 4-programma dat onderwerp is van de huidige evaluatie. Het hoofdstuk sluit af met een beschrijving van de acties van het beleid als gevolg van deze evaluatiestudie door Roos Servaes, OVAM.

1. Situering

1.1. PRESTI-PROGRAMMA'S IN VLAANDEREN

Het afvalstoffenplan 1991-1995 stelde dat een preventiestimulerend programma moest worden opgestart. In 1994 gaf OVAM daaraan gevolg door Presti op te starten met als doel afvalpreventie. Toch werd gelijktijdig opgemerkt dat afvalpreventie en emissiepreventie niet los van elkaar kunnen worden gezien.

Sinds 1994 waren er reeds vier Presti-programma's met telkens OVAM als beheerder. Een vijfde programma loopt tot en met 2006. In elk van de programma's werden verschillende accenten gelegd:

- *Presti 1*: subsidiëring van federaties om KMO's aan te zetten tot implementatie van preventiemaatregelen en milieuzorgsystemen;
- *Presti 2*: subsidiëring van demonstratieprojecten met betrekking tot preventiemaatregelen in de bedrijven;
- *Presti 3*: subsidiëring van KMO's die een preventieplan opstellen voor hun bedrijf en eventueel preventieve maatregelen invoeren;
- *Presti 4*: subsidiëring van intermediaire organisaties voor het opzetten van milieucharterprojecten en het begeleiden van de deelnemende bedrijven op vlak van

bedrijfsinterne milieuzorg om zo tot een continue verbetering van de milieuprestaties te komen;

- *Presti 5*: subsidiëring van projecten die bijdragen tot een grotere reductie van afvalstoffen en emissies.

De verschillende programma's delen wel dezelfde doelstelling: het verminderen van de milieupact afkomstig van bedrijven. De effectmeting die in dit hoofdstuk wordt beschreven, gaat specifiek over het Presti 4-programma, meer bepaald over het algemene effect van de milieucharterinitiatieven.

MILIEUPROBLEMATIEK VAN DE SECTOR INDUSTRIE

Hoewel de Presti-programma's zich niet enkel richten op de industrie, wordt in deze tekst kort de milieuproblematiek van die sector geschetst. In het themarapport van MIRA (MIRA-T, 2004) wordt de milieudruk van de sector industrie gekarakteriseerd door het energiegebruik, de emissies naar de omgevingslucht, de lozingen in bedrijfsafvalwater en de productie en verwerking van afvalstoffen. De gegevens uit MIRA-T 2004 (www.milieurapport.be) worden in deze paragraaf gezien in het licht van de bestudeerde termijn voor de effectmeting van Presti 4 (nl. van 1998 t.e.m. 2003).

Het industriële, energetische energiegebruik in Vlaanderen bedroeg in het jaar 2003 387,5 PJ. Dat is 3 % minder dan in 1998. Toch is de productie-index² aanzienlijk gestegen (van 113 in 1998 tot 127 in 2003, waarbij vergeleken wordt met 1990 (referentiewaarde 100)). Het totale energiegebruik steeg in diezelfde periode, voornamelijk door een sterke stijging van het niet-energetische energieverbruik in de chemiesector.

De CO₂-emissie van de Vlaamse industrie daalde in dezelfde periode van ruim 19 000 kton CO₂ tot ruim 18 000 kton CO₂. Voor het totaal van de broeikasgassen is het verschil nog iets groter: van 24 400 kt CO₂-equivalenten naar 21 150 kton CO₂-eq (een daling met ruim 13 %).

Naast CO₂ is industrie ook een belangrijke emissiebron van NMVOS, NO_x en SO₂ naar de lucht. De emissie van die stoffen naar de lucht is in de periode van 1998 tot 2003 sterk gedaald (17 % reductie voor NMVOS, 12,5 % reductie voor NO_x en 27 % reductie voor SO₂). Dat is een positieve evolutie. De ambitie opgelegd door de Europese Unie (nationale plafonds voor emissie naar lucht³) kan met het huidige beleid echter niet worden gehaald (MIRA-T, 2004). Dat heeft geleid tot het opstarten van emissiereductiestudies voor diverse industriële subsectoren en tot het NEC-reductieprogramma (sectie Lucht, AMINAL).

De totale hoeveelheid bedrijfsafvalwater die werd geloosd, verminderde van 227 miljoen m³ in 1998 tot 197 miljoen m³ in 2003. Zowel het chemisch zuurstofverbruik (CZV) in het bedrijfsafvalwater, de hoeveelheid stikstof (N) en de hoeveelheid zware metalen in het bedrijfsafvalwater voor de sector industrie in Vlaanderen is sinds het jaar 1998 sterk afgenomen (24 % minder CZV – in kton O₂ –, 26 % minder N en tot 17 % minder zware metalen).

De hoeveelheid afval geproduceerd door de industrie is gestegen in vergelijking met 1998 en bedroeg in 2002 14,6 miljoen ton (3,33 miljoen ton huishoudelijk afval in 2002, OVAM, 2002). De bouwsector produceert het grootste aandeel (46,6 %). De uitvoeringsplannen opgemaakt door OVAM moeten leiden tot meer preventie, selectieve inzameling, hergebruik en recyclage van de afvalstoffen.

² De productie-index meet de toegevoegde waarde tegen factorkosten, uitgedrukt als een volume-index. De basisinformatie wordt gehaald uit maandelijkse enquêtes van NIS.

³ Bij de omzetting van de Europese richtlijn (2001/81/EG) inzake emissieplafonds werden emissieplafonds vastgelegd voor enerzijds transport en anderzijds stationaire bronnen (industrie, landbouw, verwarming enz.) (onderscheid

Wallonië - Vlaanderen). Voor meer informatie wordt verwezen naar het NEC-reductieprogramma van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

1.2. PRESTI 4: MILIEUCHARTERS

Presti 4 legt geen nadruk op preventie, maar op gesystematiseerd werken rond milieuzorg. Ook onderwerpen als communicatie met de omgeving, bodem, mobiliteit, reststromen verminderen enz. behoren tot milieuzorg. Presti 4 werkt met het instrument 'milieucharters'. Een milieucharter is een overeenkomst die verschillende thema's oplijst waarrond de bedrijven die het charter onderschrijven acties kunnen ondernemen. Het milieucharter staat open voor elke onderneming die een hinderlijke inrichting uitbaat en die aan de geldende milieureglementering voldoet. Intermediaire organisaties worden gesubsidieerd om milieucharterprojecten op te zetten en bedrijven die deelnemen te begeleiden.

De ondernemingen voeren acties uit rond minstens drie van de thema's die in het milieucharter zijn opgenomen en die relevant zijn voor de onderneming. De deelnemende bedrijven moeten in toenemende mate de nodige aandacht besteden aan het principe 'meten is weten'. Aan het einde van een cyclus (een actiejaar) oordeelt een evaluatiecommissie over de prestaties van de deelnemende bedrijven. Bij een positieve evaluatie wordt aan de onderneming een certificaat overhandigd in aanwezigheid van het grote publiek en met weerklink in de regionale pers.

PRESTI 4

De doelstelling van het Presti 4-programma zoals geformuleerd in het besluit van de Vlaamse Regering tot instelling en organisatie van een vierde preventiestimulerend programma (15 december 1998), was bedrijven aanzetten tot een continue verbetering van de milieuprestaties door acties te plannen en uit te voeren. De uitvoering van die acties moet een aanzet zijn tot een gestandaardiseerd, bedrijfsintern milieuzorgsysteem. De acties zelf moeten concrete maatregelen zijn die verder gaan dan wat wettelijk of in de vergunning wordt opgelegd.

2. Concepten & methoden

Om tot een verantwoord advies te komen voor het al dan niet voortzetten van het Presti 4-programma, werd gekozen voor een onderzoeksstrategie die vertrekt vanuit de analyse van de doelstelling en de subdoelstellingen, en die de behaalde effecten toetst aan die doelstellingen.

De evaluatiestudie bestond uit vijf fasen. In de volgende paragrafen leggen we voor elke fase kort de manier van evalueren uit.

FASE 1: STRUCTUREREN

In de eerste fase van de evaluatie werd de hoofddoelstelling van het Presti 4-programma geformuleerd en werden vanuit die hoofddoelstelling de onderzoeksvragen gedefinieerd.

De onderzoeksvragen situeren zich op twee niveaus. Enerzijds werd geëvalueerd in hoeverre het Presti 4-programma geleid heeft tot milieucharterprojecten in de verschillende Vlaamse provincies en waar voor de intermediaire organisaties de knelpunten lagen bij opzet en begeleiding. Anderzijds – en dit vormde de hoofdmoot van de evaluatiestudie – werden de resultaten van de milieucharterprojecten op zich (i.e. resultaten behaald door de deelnemende bedrijven) geëvalueerd.

Elk van de provinciale milieucharterprojecten legde eigen accenten in de doelstellingen. Het belonen van de bedrijven die verder gaan in milieuzorg dan wat wettelijk is opgelegd in de provinciale projecten, was een (belangrijke) doelstelling in de meeste projecten.

In het kader van deze studie onderscheiden we nog volgende subdoelstellingen:

- bedrijven moeten worden *bereikt* om deel te nemen aan een van de milieucharterprojecten;
- bedrijven moeten *acties* ondernemen die aanleiding geven tot het invoeren van systematische milieuzorg binnen het bedrijf;
- acties moeten uitmonden in een werkelijk *positief effect voor het milieu*;
- bedrijven die door middel van acties een vermindering in de milieu-impact bewerkstelligen, moeten daarvoor worden *beloond*.

Als aan deze subdoelstellingen voldaan is, kan men stellen dat het Presti 4-programma zijn doel heeft bereikt.

FASE 2: OBSERVEREN

De evaluatie van de omzetting van het Presti 4-programma tot individuele milieucharterprojecten gebeurde aan de hand van diepte-interviews met alle projectverantwoordelijken en met de projectbeheerder van OVAM. Het doel van die gesprekken was de knelpunten te achterhalen die de projectverantwoordelijken ondervonden bij het operationaliseren van het Presti 4-programma.

Een brede schriftelijke enquête en een dieptebevraging bij zowel deelnemende als niet-deelnemende bedrijven zorgden voor de nodige gegevens om de onderzoeksvragen inzake de resultaten van de milieucharterprojecten te beantwoorden. Elk van de deelnemende bedrijven werd in de steekproef opgenomen (296 bedrijven, waarvan 236 uiteindelijk werkelijk de enquête aankregen⁴). Voor de niet-deelnemende bedrijven werd een gestratificeerde steekproef getrokken met als strata de provincie waarin de bedrijven gelegen zijn en de sectorgroep waartoe de bedrijven behoren.

Volgende sectorgroepen werden onderscheiden:

- sectorgroep A-C: landbouw, visserij en winning van delfstoffen;
- sectorgroep D-E: industrie en productie van water, gas en elektriciteit;
- sectorgroep F-I: bouw, handel, horeca en vervoer;
- sectorgroep J-Q: financiële instellingen, onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven, openbaar bestuur, onderwijs, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten, particuliere huishoudens met werknemers en extraterritoriale organisaties en lichamen.

Uit elk van de sectorgroepen per provincie werden aselekt bedrijven getrokken tot 10 % van de bedrijven in de steekproef aanwezig was. Het aantal bedrijven per provincie en per sectorgroep uit de steekproef wordt weergegeven in tabel 1.

⁴ Van de andere bedrijven was bijvoorbeeld het adres gewijzigd en onbekend, sommige bedrijven bestonden niet meer, enz.

Tabel 1: Aantal niet-deelnemende bedrijven opgenomen in de steekproef

	sectorgroep				totaal
	A-C	D-E	F-I	J-Q	
Limburg	10	111	167	42	330
Antwerpen	18	185	341	99	643
Vlaams-Brabant	8	112	255	93	468
Oost-Vlaanderen	8	89	113	43	253
West-Vlaanderen	16	259	277	66	618
totaal	60	756	1 153	343	2 312

Sectorgroep A-C: landbouw, visserij en winning van delfstoffen

Sectorgroep D-E: industrie en productie van water, gas en elektriciteit

Sectorgroep F-I: bouw, handel, horeca en vervoer

Sectorgroep J-Q: financiële instellingen, onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven, openbaar bestuur, onderwijs, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening, gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten, particuliere huishoudens met werknemers en extraterritoriale organisaties en lichamen

De enquête werd opgezet als een 'mixed mode survey' waarbij de bedrijven zo veel mogelijk gecontacteerd werden per e-mail om een webenquête in te vullen. De bedrijven waarvan geen e-mailadres bekend was, kregen een postenquête aan. Bedrijven die de enquêtes (nog) niet hadden ingevuld werden op twee manieren opgevolgd: eerst per mail (post), vervolgens telefonisch.

Op basis van de ingevulde enquêtes werden een aantal bedrijven uitgekozen voor een diepte-interview (negen met deelnemende bedrijven, zeven met niet-deelnemende bedrijven). Volgende overwegingen speelden mee bij de selectie:

- de grootte van het bedrijf;
- milieucharter onbekend, maar men onderneemt wel acties inzake milieuzorg;
- milieucharter bekend, maar men heeft niet deelgenomen;
- jarenlange deelname aan milieucharter *versus* eenmalige deelname;
- tevredenheid deelname aan milieucharterproject hoog *versus* laag;
- bezit van een ISO 14001-certificaat en toch deelname aan milieucharterproject.

Zoals verwacht lag de respons bij deelnemers significant hoger dan die bij niet-deelnemers (41 % *versus* 11 %). De respons op de webenquêtes lag voor beide groepen tweemaal zo hoog als de respons op de postenquêtes.

Een analyse van de respondenten uit de groep van niet-deelnemende bedrijven maakte duidelijk dat de respons representatief is voor de steekproef (die door zijn opzet representatief is voor de populatie) voor wat betreft de verdeling van de bedrijven over de provincies en over de sectorgroepen.

De non-responsanalyse maakte duidelijk dat er geen systematische vertekeningen optraden die kunnen worden verklaard door een verschil in milieubewustzijn tussen de responsgroep en de niet-responsgroep. De belangrijkste reden om de enquête niet in te vullen was tijdsgebrek, en niet bijvoorbeeld de prioriteit die men aan milieu geeft.

FASE 3: ANALYSEREN

Zowel het proces als de resultaten van de milieucharterprojecten werden geanalyseerd. Voor de analyse van de resultaten (*output* en *outcome*) werden de gegevens van de enquête kwantitatief geanalyseerd (ANOVA, t-test voor het vergelijken van groepen, regressie, enz.). De gegevens uit de diepte-interviews boden kwalitatieve informatie die de gegevens uit de enquête verduidelijkte, nuanceerde en, waar nodig, aanvulde.

FASE 4: BEOORDELEN

Op basis van de afzonderlijke resultaten werd in deze fase een antwoord gegeven op de beleidsvraag van de studie, namelijk of het Presti 4-programma al dan niet moest worden voortgezet.

FASE 5: VERBETEREN

Doel van deze laatste fase was om, indien het Presti 4-programma voortgezet zou worden, in een workshop met de initiatiefnemers van de milieucharterprojecten voorstellen te formuleren om het Presti 4-programma te verbeteren.

3. Analyse

3.1. **START VAN MILIEUCHARTERPROJECTEN PER PROVINCIE**

Het milieucharterproject ontstond uit Charter 99, een initiatief van West-Vlaamse bedrijven uit de regio Roeselare, Tielt en Kortrijk. Het werd opgestart in 1993 toen de VLAREM I-wetgeving operationeel werd. De basis van het initiatief werd gelegd in de aanbevelingen van de studie *Milieu, Vergunningen en Ondernemen in West-Vlaanderen* uitgevoerd door GOM West-Vlaanderen en het West-Vlaams Economisch Studieverbond.

Doelstelling van Charter 99 was het honoreren van de milieuprestaties van bedrijven die verder gaan dan de wettelijke milieuvoorschriften en het vermenigvuldigen van het aantal voorbeeldbedrijven inzake milieuzorg. Sinds 1996 werden ook in andere provincies gelijkaardige initiatieven opgestart, zoals het Milieulogo in Limburg (vanaf actiejaar 1996) en het Milieucharter in Oost-Vlaanderen (vanaf actiejaar 1997).

Vanaf 1998 werden de voorlopers van de milieucharterprojecten met steun van het Presti 4-programma gefinancierd. Vanaf het actiejaar 2000 waren er ook milieucharterprojecten in de provincies Antwerpen en Vlaams-Brabant. In drie van de vijf provincies was er steeds slechts een kandidaat-deelnemer, behalve in de provincie Vlaams-Brabant en de provincie Antwerpen. Voor Vlaams-Brabant stelden zowel de Kamer van Koophandel als GOM zich kandidaat om een milieucharterproject op te zetten. Voor Antwerpen hadden twee Kamers, de Kamer van Mechelen en de Kempense Kamer, een dossier ingediend. In beide gevallen heeft de projectbeheerder bemiddeld om een gezamenlijk project op te zetten, wat dan ook is gebeurd.

De initiatiefnemers van de provinciale projecten zijn:

- *provincie West-Vlaanderen*: Charter Zuid-West-Vlaanderen in samenwerking met GOM West-Vlaanderen;
- *provincie Oost-Vlaanderen*: Kamer van Koophandel Oost-Vlaanderen;
- *provincie Antwerpen*: Kempense Kamer voor Handel en Nijverheid, Kamer van Koophandel arrondissement Mechelen en Strategisch plan Kempen;
- *provincie Vlaams-Brabant*: Kamer van Koophandel Vlaams-Brabant en GOM Vlaams-Brabant;
- *provincie Limburg*: Centrum voor Kwaliteitszorg (nu Allanta).

3.2. VERLOOP VAN EEN MILIEUCHARTERPROJECT

Een cyclus bestond uit de volgende stappen:

- indienen van een aanvraag door de projectverantwoordelijke bij OVAM, beheerder van het programma;
- goedkeuren van de actieplannen van de deelnemende bedrijven;
- uitvoeren van de actieplannen door de bedrijven (actiejaar);
- evalueren van de prestaties van de bedrijven door een onafhankelijke evaluatiecommissie en uitreiking van de certificaten;
- afsluiten van de cyclus.

Jaarlijks werd door de projectverantwoordelijken een aanvraag gedaan. Na beoordeling door een *beoordelingscommissie* met afgevaardigden van verschillende milieuoverheidsinstellingen ging het dossier voor financieel advies naar de Inspectie van Financiën en naar de minister van Leefmilieu voor goedkeuring. Eenmaal goedgekeurd konden de projecten binnen iedere provincie van start gaan. De provinciale projectverantwoordelijken maakten het initiatief bekend bij de bedrijven in de provincie door informatie-momenten, persoonlijke contacten met bedrijven, mailings op andere activiteiten, de website enzovoort. Individuele bedrijven konden zich kandidaat stellen om deel te nemen aan het milieucharterproject in hun provincie. Voorwaarde voor deelname was de conformiteit met de milieuwetgeving: een bedrijf moest voldoen aan de wetgeving terzake.

Elk kandidaat-bedrijf stelde een voorstel voor actieplan op. Afhankelijk van de provincie en/of van het aantal maal dat het bedrijf reeds had deelgenomen, werden hogere of minder hoge eisen gesteld aan het actieplan (bv. aantal te nemen acties).

De actieplannen werden geëvalueerd door een *evaluatiecommissie* in iedere provincie, samengesteld uit ambtenaren van Vlaamse overheidsinstellingen (AMINAL, VMM, OVAM), de provinciale projectverantwoordelijke en eventueel andere partijen⁵ (bv. een groot voorbeeldbedrijf uit de regio). Indien het actieplan werd goedgekeurd, had het bedrijf een jaar de tijd om de acties uit te voeren.

Na afloop van het actiejaar, werden de resultaten geëvalueerd. De deelnemende bedrijven maakten daarvoor een eindrapport op. Enkele leden van de evaluatiecommissie leg-

⁵ Sinds het gewijzigde besluit van 2001 werd ook een afgevaardigde van de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij (GOM) opgenomen in de verschillende evaluatiecommissies.

den op dat moment, samen met de provinciale projectverantwoordelijke, een bedrijfsbezoek af en evalueerden of een certificaat kon worden uitgereikt.

De uitreiking van de milieuchartercertificaten gebeurde op een officieel moment waarop de pers aanwezig was. Tegelijk werd vaak de start gegeven voor een nieuwe cyclus en een engagement getekend door de nieuwe bedrijven. Na de uitreiking van de certificaten maakte de provinciale projectverantwoordelijke een eindrapport op. OVAM legde dat rapport voor aan de beoordelingscommissie ter beoordeling en afronding van een cyclus.

3.3. DEELNAME AAN MILIEUCHARTERPROJECTEN

Voor de bedrijven was het milieucharter een instrument om aan een structureel milieubeleid te werken. Door een derde partij te betrekken werd de kans op bedrijfsblindheid kleiner en was een constructieve benadering mogelijk. Bovendien hadden de bedrijven door het project contact met de overheidsdiensten (via de evaluatiecommissie).

In 2003 hadden 296 bedrijven deelgenomen aan het milieucharterproject. Het grootste aantal deelnames kwam uit de provincie West-Vlaanderen met 82 bedrijven, gevolgd door Limburg met 76 bedrijven, Oost-Vlaanderen met 56 bedrijven en Antwerpen met 54 bedrijven. Vlaams-Brabant sloot de rangen met 28 deelnemende bedrijven. Uit de interviews met de provinciale projectverantwoordelijken bleek dat een redelijk aandeel van de deelnemende bedrijven KMO's waren: 49 % in West-Vlaanderen, 55 % in Limburg, 55 % in Oost-Vlaanderen, 35 % in Antwerpen en 54 % in Vlaams-Brabant.

In de periode 1998-2003 hebben deelnemende bedrijven gemiddeld 2 tot 3 actie jaren deelgenomen aan het milieucharter (gemiddeld aantal jaren deelname = $2,33 \pm 1,57$). Het aantal jaren deelname hing logischerwijze af van het jaar waarin het bedrijf voor het eerst deelnam.

3.4. UITVOEREN VAN ACTIES

De 96 deelnemende bedrijven die antwoordden op de enquête voerden gedurende zes opeenvolgende actie jaren (van 1998 t.e.m. 2003) 1 269 acties uit verdeeld over 11 thema's. Indien we die gegevens extrapoleren naar de 296 deelnemende bedrijven komen we op minimum 3 900 acties voor die periode.

Van die acties kon worden aangenomen dat ze verder gingen dan wat de wetgeving of de milieuvergunning voorschrijft. Veel voorkomende thema's waren afval, energie, waterverbruik en watervervuiling (tabel 2). Minder acties werden ondernomen voor de milieuthema's geur, mobiliteit, visuele integratie en geluid. Bijna alle deelnemende bedrijven ondernamen actie binnen het milieuthema afval (sorteren of preventie van afval). In 2003 ondernamen duidelijk meer bedrijven acties op de verschillende milieuthema's dan in 1998.

Tabel 2: Aandeel van de bevroagde bedrijven die acties ondernamen binnen de verschillende thema's van de milieucharterprogramma's in 1998 en 2003

bedrijven (%)*	acties 1998	acties 2003
waterverbruik	34,6	78,3
watervervuiling	40,0	73,6
energie	30,4	79,3
afval	52,4	92,7
lucht	40,4	66,2
bodem	30,6	67,1
geluid	21,7	45,6
mobiliteit	15,7	41,1
communicatie	27,6	49,4
visuele integratie	30,1	44,2
geur	20,4	22,4

* % van het totale aantal bedrijven dat de enquête heeft ingevuld (n = 96)

3.5. MILIEU-IMPACT VAN DE ACTIES

Omdat het doel van de Presti-programma's de milieu-impact van bedrijven verminderen is, was het belangrijk om te evalueren of het Presti 4-programma, en meer bepaald de milieucharterprojecten, wel degelijk geleid heeft tot een verdergaande vermindering van die milieu-impact. Bedrijven moesten geen exact cijfermateriaal geven⁶, maar er werd wel gevraagd de gevolgen van de maatregelen voor het milieu (waterverbruik en -vervuiling, energie, afval, emissies naar lucht en bodem, geur en geluid en trillingen) in te schatten op basis van een aantal categorieën: vermindering in milieu-impact tussen 1-5 %, 5-10 %, 10-25 %, 25-50 %, meer dan 50 % of helemaal geen verandering. Er werden in het onderzoek geen controles voorzien om die zelfevaluatie te valideren. Om een gemiddelde vermindering in milieu-impact te berekenen, werd voor elke klasse telkens de bovengrens genomen (75 % vermindering voor de klasse > 50 %).

De bedrijven gaven aan dat ze door de acties wel degelijk resultaten boekten op het vlak van milieu. Over alle thema's samen zouden de deelnemende bedrijven een gemiddelde vermindering in milieu-impact bewerkstelligd hebben van ongeveer 12 % in een periode van 5 jaar (1998-2003). Hoe langer de bedrijven deelnamen aan een milieucharterproject, des te beter waren de resultaten. Naast de resultaten die geboekt werden op vlak van milieu-impact, gaven de deelnemende bedrijven aan dat er belangrijke besparingen werden gerealiseerd en dat de relatie met de overheidsinstanties en de omgeving verbeterd was.

6 Om de respons van de bevroagde zo groot mogelijk te maken en op advies van de projectverantwoordelijken werd niet gevraagd naar kwantitatieve cijfers van de milieuresultaten door de acties. Reden daarvoor is dat vele bedrijven die cijfers niet willen of kunnen geven. Bovendien kunnen er ook andere redenen zijn waardoor de milieu-impact gewijzigd is (bv. verminderde productie).

3.6. BELONING VAN DE BEDRIJVEN

Het merendeel van de bedrijven (84 %) ontving het milieuchartercertificaat na het jaar dat ze deelnamen. Slechts een kleinere groep van bedrijven (16 %) heeft het certificaat eenmalig niet verkregen. Een bedrijf verkreeg het certificaat niet indien het niet kon voldoen aan de vooropgestelde acties beschreven in het actieplan of indien de conformiteit met betrekking tot de milieuwetgeving niet gegarandeerd kon worden bij afloop van het actiejaar.

Het niet toekennen van een certificaat leidde in een aantal gevallen tot geen deelname in het daaropvolgende actiejaar. Er waren echter ook bedrijven die nog steeds deelnamen nadat hen het milieuchartercertificaat werd geweigerd.

4. Evaluatie

4.1. PLANNING

Het Presti 4-programma was een buitenbeentje in de reeks van Presti-programma's. Een aantal lopende projecten in de verschillende provincies (Charter 99 in West-Vlaanderen, Milieulogo in Limburg en Milieucharter in Oost-Vlaanderen) werden ondergebracht in het Presti 4-programma. Dat als het ware omgekeerde proces (eerst waren er projecten, later kwam het omkaderende plan) had als gevolg dat de doelstellingen van het Presti 4-programma (Vlaamse doelstellingen) niet helemaal overeenkwamen met de doelstellingen van de individuele projecten en dat er verschillen waren tussen de provinciale projecten.

Doelstellingen naar bereik (aantal bedrijven) en naar resultaten (bv. vermindering van milieu-impact) werden niet duidelijk geformuleerd in het programma, zodat we niet konden evalueren of het programma zijn doel had bereikt.

4.2. OPERATIONALISERING

Bij de evaluatie van de implementatie van het project werd gekeken naar het opzetten van de milieucharterprojecten per provincie en de knelpunten die de provinciale projectverantwoordelijken daarbij ondervonden. Het Presti 4-programma heeft geresulteerd in jaarlijkse milieucharterprojecten in elk van de provincies. Het voornoemde besluit van de Vlaamse Regering stelt geen doelstellingen over het aantal jaarlijks op te zetten projecten (vijf projecten – een per provincie – is het maximale aantal). Vermits in elke provincie jaarlijks een project plaatsvond, kan men stellen dat die mogelijke doelstelling van het Presti 4-project werd gehaald.

De provinciale projectverantwoordelijken somden een aantal knelpunten op die te maken hadden met de *organisatie* van de milieucharters: de algemene doelstellingen van het Presti 4-programma werden niet duidelijk genoeg aan de projectverantwoordelijken doorgegeven (een gevolg van de onduidelijke formulering in het plan). Dat leidde tot

verschillen in de doelstellingen die gesteld werden door enerzijds de beheerder OVAM en anderzijds de projectverantwoordelijken (respectievelijk het aanzetten van bedrijven tot milieuzorg, i.e. nieuwe actie voor de bedrijven versus het benadrukken van een voortzetting van de milieuzorg).

- er was te weinig samenwerking tussen de provincies. Dat leidde tot verschillen in aanpak waardoor het milieucharter geen Vlaams karakter kreeg;
- de subsidies voor de intermediaire organisatie waren onvoldoende om de kosten te dekken;
- bedrijven waren slechts drie opeenvolgende jaren subsidieerbaar. Voor bedrijven die bleven deelnemen, kreeg de projectverantwoordelijke geen subsidies meer;
- door gebrek aan tijd en middelen kon niet genoeg onderscheid gemaakt worden in de aanpak van verschillende soorten bedrijven en sectoren.

De samenwerking tussen de projectverantwoordelijken en de beheerder verliep zeer goed. De ondersteuning en opvolging door de beheerder verliepen optimaal. Wel werd door enkele projectverantwoordelijken aangegeven dat de beheerder een grotere rol had kunnen spelen in de promotie van het project op Vlaams niveau en had kunnen zorgen voor een grotere uitstraling van de projecten.

4.3. UITVOERING

De evaluatie van de uitvoering van de milieucharterprojecten gebeurde aan de hand van een aantal outputcriteria:

- aantal bedrijven dat deelnam;
- acties rond milieuzorg uitgevoerd door de bedrijven.

Omdat geen duidelijk doel werd vooropgesteld, kon de doelbereiking niet worden geëvalueerd.

BEREIK VAN HET PRESTI 4-PROGRAMMA

Voor deze evaluatie werd het aantal deelnemende bedrijven bekeken in het licht van het totale aantal bedrijven in Vlaanderen en van de doelstelling die (indirect) af te leiden is uit het besluit van de Vlaamse Regering voor het Presti 4-programma. Bovendien werden de redenen voor deelname (of niet-deelname) onder de loep genomen.

In vergelijking met de theoretische doelgroep van het Presti 4-programma (alle bedrijven met enige vorm van milieu-impact: ongeveer 185 000 bedrijven in Vlaanderen) was het aantal bedrijven dat minimaal eenmaal aan een milieucharterproject deelnam zeer klein (minder dan 0,2 % van de bedrijven in Vlaanderen). De belangrijkste doelgroep bestond echter uit de bedrijven uit de productiesector (sectorgroep D-E). In vergelijking met de omvang van die doelgroep nam 0,90 % van de bedrijven minimaal eenmaal deel.

Uit de subsidieregeling, die beschreven wordt in de wijziging van het al genoemde besluit van de Vlaamse Regering, kan indirect worden afgeleid dat men elk jaar tussen 5 en 8 nieuwe bedrijven per provincie wilde bereiken. Dat betekent dat er in totaal 180 tot

288 bedrijven minstens eenmaal zouden moeten hebben deelgenomen, een aantal dat ruimschoots werd bereikt.

Voor enkele provincies was het bereiken van de bedrijven een probleem. Bedrijven warm maken om het charter te ondertekenen was zeer arbeidsintensief. Het milieucharter was moeilijk in weinig woorden uit te leggen aan bedrijven. De bekendmaking, zoals die gebeurde door middel van mailings, artikels in tijdschriften, aankondigingen op studiedagen enzovoort bleek niet te volstaan. Een actieve bekendmaking via persoonlijke gesprekken bleek in sommige provincies nodig.

De voorwaarde die gesteld werd voor deelname aan Presti 4 (conformiteit met de wetgeving) was voor veel (kleinere) bedrijven een probleem. In de praktijk konden daarom ook bedrijven deelnemen die niet volledig in orde waren met de wetgeving. In hun actieplan van het eerste deelnamejaar stond dan dat ze tegen het einde van het actiejaar wel conform de wetgeving zouden handelen.

Het vermelde besluit van de Vlaamse Regering stelde dat bijzondere aandacht moest uitgaan naar KMO's. KMO's worden in de richtlijnen gedefinieerd als bedrijven met minder dan 100 werknemers. Een op twee deelnemende bedrijven voldeed aan die voorwaarde. Men kan stellen dat die doelgroep ruim vertegenwoordigd was. Het percentage zeer kleine bedrijven lag echter laag. Van de ingevulde enquêtes van deelnemende bedrijven had slechts 3 % minder dan 10 werknemers in dienst, een op vier respondenten had tussen 10 en 50 werknemers.

Naast de bedrijven die deelnamen aan een van de milieucharterprojecten, konden bedrijven ook worden aangezet tot milieuzorg door informatiesessies, informatiebrochures, publicaties met succesverhalen van deelnemende bedrijven enzovoort. Het bereik beperkt zich bijgevolg niet tot de groep van deelnemende bedrijven. De indirect bereikte bedrijven werden niet als een aparte groep ondervraagd in de huidige studie.

Redenen voor deelname waren vooral:

- het uitdragen van het milieuvriendelijke imago van het bedrijf;
- het krijgen van erkenning voor de milieuprestaties;
- het verbeteren van de contacten met de overheid;
- het zetten van een eerste stap in de richting van EMAS/ISO-certificatie;
- het besparen op kosten.

Het grootste deel van de respondenten in de groep van niet-deelnemende bedrijven had, ondanks de inspanningen van de projectverantwoordelijken, nog nooit gehoord van de milieucharterprojecten (82 %). De bedrijven die de milieucharterprojecten wel kenden maar toch niet deelnamen, gaven als belangrijkste reden aan dat ze reeds voldoende maatregelen rond milieu namen. Weinig bedrijven gaven aan dat de inspanningen te groot zouden zijn of dat de deelnemingsvoorwaarden te hoog zouden liggen.

De niet-deelnemende bedrijven gaven als belangrijkste motivering om toch deel te nemen aan:

- het milieuvriendelijke imago van het bedrijf uitdragen (zie ook motivering voor deelname);
- informatie verkrijgen over de milieuwetgeving;
- informatie verkrijgen over maatregelen voor concrete bedrijfsproblemen inzake milieu;
- voorbeelden van acties en maatregelen krijgen van collega's.

ACTIES ROND MILIEUZORG

Het aantal bedrijven dat acties ondernam inzake milieuzorg (per milieuthema) werd vergeleken tussen deelnemende en niet-deelnemende bedrijven (tabel 3).

Daaruit bleek dat het aantal bedrijven dat acties ondernam voor een bepaald milieuthema significant groter is bij de groep van deelnemende bedrijven dan bij de groep van niet-deelnemende bedrijven. Dat geldt voor elk van de milieuthema's waarop binnen de milieucharterprojecten acties konden worden ondernomen, behalve voor het milieuthema geur. Opvallend is dat dat gold zowel voor de situatie in 1998 (voor de start van het Presti 4-programma) als in 2003. Men veronderstelt dat vooral bedrijven die reeds acties ondernamen voor bepaalde thema's (de zogenaamde voorlopers) deelnamen aan een milieucharterproject. Maar het verschil kon deels ook verklaard worden door het feit dat een aantal provincies reeds milieucharterprojecten organiseerden voor het Presti 4-programma van start ging.

De verschillen tussen deelnemende en niet-deelnemende bedrijven in 2003 waren veel groter dan de verschillen in 1998. Wel zien we zowel deelnemende als niet-deelnemende bedrijven meer acties ondernemen. Over verschillen in de aard van de actie (bv. actie om te voldoen aan wetgeving versus verdergaande acties) werden in de enquête geen vragen gesteld.

Om een duidelijker beeld te krijgen van de rol van de milieucharterprojecten in het aanzetten tot milieufacties, werd gevraagd aan de deelnemende bedrijven in hoeverre het milieucharterproject daartoe bijdroeg. Antwoordopties gingen van 'geen bijdrage', 'de acties waren reeds gepland' (score 1), over 'bijdrage is onduidelijk' (score 3), tot 'zonder het milieucharter zou de houding ten opzichte van het nemen van milieufacties niet zijn veranderd' (score 5). Het gemiddelde antwoord over alle deelnemers was $3,08 \pm 1,42$. De bijdrage is dus eerder onduidelijk.

De redenen voor het ondernemen van milieufacties waren enigszins verschillend bij deelnemende en niet-deelnemende bedrijven. Bedrijven die deelnemen of hebben deelgenomen aan milieucharterprojecten voeren acties uit om het imago van het bedrijf te verbeteren en om kosten te besparen. Bij bedrijven die nooit hebben deelgenomen was de belangrijkste reden voor het uitvoeren van acties het in orde zijn met de wetgeving. Deelname aan de milieucharterprojecten heeft dus een invloed gehad op de reden waarvoor de acties werden uitgevoerd. Dat wijst op de verdergaande acties bij deelnemende bedrijven in vergelijking met niet-deelnemende bedrijven.

Tabel 3: Analyse van de acties van deelnemende en niet-deelnemende bedrijven in 1998 en 2003

bedrijven (%) ¹	acties 1998			acties 2003		
	deelnemers	niet-deelnemers	significantie-niveau ²	deelnemers	niet-deelnemers	significantie-niveau
waterverbruik	34,6	10,8	***	78,3	29,0	***
watervervuiling	40,0	23,0	***	73,6	42,6	***
energie	30,4	13,4	***	79,3	33,8	***
afval	52,4	12,9	***	92,7	58,0	***
lucht	40,4	12,9	***	66,2	29,5	***
bodem	30,6	24,1	-	67,1	40,0	***
geluid	21,7	22,9	-	45,6	24,6	***
mobiliteit	15,7	9,5	*	41,1	16,5	***
communicatie	27,6	10,4	***	49,4	14,8	***
visuele integratie	30,1	15,7	***	44,2	15,0	***
geur	20,4	19,0	-	22,4	16,7	-

¹ totaal aantal enquêtes ontvangen in de groepen: 96 voor de groep van deelnemende bedrijven, 380 voor niet-deelnemende bedrijven

² significante verschillen tussen deelnemers en niet-deelnemers worden aangeduid met * voor 10 %; ** voor 5 % en *** voor 1 %

4.4. RESULTATEN

Bij de evaluatie van de resultaten van het Presti 4-programma (*outcome*) werd vooral gekeken naar:

- behaalde milieuresultaten;
- houding ten opzichte van milieuzorg binnen het bedrijf;
- uitstraling van de bedrijven in de omgeving;
- andere resultaten ten gevolge van deelname.

Om het deelnemen aan een milieucharterproject als *oorzaak* van een verbeterd milieuresultaat of een veranderde houding ten aanzien van milieuzorg te kunnen aanduiden, werd een vergelijking gemaakt tussen de milieuresultaten en de houding van enerzijds deelnemende bedrijven en anderzijds niet-deelnemende bedrijven. De hypothese werd getest of zowel de milieuresultaten als de houding van de bedrijven ten aanzien van milieuzorg significant werd beïnvloed door deelname aan een milieucharterproject. Tevens onderzocht men of het resultaat afhankelijk was van de provincie waarin het bedrijf ligt en van de sector waartoe het bedrijf behoort.

EFFECT VAN DEELNAME OP MILIEURESULTATEN VAN HET BEDRIJF

Om het milieueffect van deelname te kennen werd zowel aan deelnemende als niet-deelnemende bedrijven gevraagd of de milieu-impact verminderde. Hoewel de verschillen tussen de deelnemende en de niet-deelnemende bedrijven (per provincie en per sectorgroep) slechts in sommige groepen significant waren (significantieniveau van 5 %), wezen alle gemiddelde waarden toch op een grotere vermindering in milieu-impact bij

de deelnemende bedrijven dan bij de niet-deelnemende bedrijven. Dat werd bevestigd door informatie uit de diepte-interviews: de acties uitgevoerd door de deelnemende bedrijven waren verdergaand dan die uitgevoerd door de niet-deelnemende bedrijven.

Voor alle thema's samen zouden de niet-deelnemende bedrijven, naar eigen bewering, een gemiddelde vermindering in milieu-impact bewerkstelligd hebben van ongeveer 5 %. Bij de deelnemende bedrijven was dat ongeveer 12 % over de voorbije 5 jaar (van 1998 tot 2003). De grootste verandering in milieu-impact (bij beide groepen van bedrijven) werd bereikt voor de thema's afval, waterverbruik en watervervuiling (zie ook aard van de thema's waarop acties worden ondernomen). De kleinste verandering in milieu-impact werd bereikt op het thema geur.

Significante verschillen werden gevonden voor:

- sectorgroep J-Q binnen de provincie Antwerpen: significant op 5 %;
- sectorgroep F-I binnen de provincie Vlaams-Brabant: significant op 10 %;
- sectorgroep J-Q binnen de provincie Vlaams-Brabant: significant op 1 %;
- sectorgroep J-Q binnen de provincie West-Vlaanderen: significant op 1 %.

Het is niet verwonderlijk dat de grootste verschillen tussen deelnemende en niet-deelnemende bedrijven gevonden werden in een groep van ondernemingen waarvan de milieuproblemen minder groot zijn (vnl. kantoren en diensten). Die ondernemingen zijn doorgaans minder met milieuzorg bezig, zodat bedrijven uit die sectoren die aan het milieucharter deelnamen zich gemakkelijker konden onderscheiden van de bedrijven die niet aan het programma deelnamen. De sectorgroep J-Q bestaat uit financiële instellingen, onderwijs, openbaar bestuur, gezondheidszorg, gemeenschapsvoorzieningen enzovoort.

Bij deelnemende bedrijven was er een duidelijke invloed merkbaar van het aantal jaar dat er acties rond een bepaald thema werden ondernomen. Meerdere jaren actie betekent een groter milieuresultaat. Die relatie was significant voor elk van de thema's behalve voor het thema energie.

Het gezamenlijke milieueffect van alle deelnemende bedrijven in vergelijking met de totale Vlaamse milieu-impact was zeer klein door het kleine bereik van de projecten (zie hierboven). Er werden in het besluit van de Vlaamse Regering voor het Presti 4-programma echter geen doelstellingen vastgelegd voor een totale milieu-impact.

EFFECT VAN DEELNAME OP DE HOUDING VAN HET BEDRIJF TEN AANZIEN VAN MILIEUZORG

Een tweede resultaat van deelname aan milieucharterprojecten was een mogelijk veranderde houding ten aanzien van milieuzorg. Om die houding in te schatten werd de volgende vraag gesteld: welke beschrijving benadert het best de houding van het bedrijf voor elk van de onderzochte milieuthema's? Antwoordmogelijkheden waren:

- 'er wordt geen rekening gehouden met dit milieuprobleem';
- 'men is zich bewust van het probleem, maar er worden geen concrete acties ondernomen';

- ‘men is bezig met een analyse van de mogelijke acties’;
- ‘men neemt concrete acties’;
- ‘men ziet geen probleem met betrekking tot het milieuthema’;
- ‘het milieuprobleem is niet van toepassing op het bedrijf’.

Opnieuw werd de situatie in 1998 en 2003 vergeleken voor zowel de deelnemende als de niet-deelnemende bedrijven.

In het beginjaar van de Presti 4-projecten (1998) waren bedrijven die (later) zouden deelnemen aan een milieucharterproject zich over het algemeen bewust van de milieuproblematiek, maar ze ondernamen nog geen of slechts weinig concrete acties. Bedrijven die niet zouden deelnemen aan milieucharterprojecten hielden nog veel minder rekening met de milieuproblemen. Vijf jaar later (in 2003) was de houding van de deelnemende bedrijven geëvolueerd tot het nemen van concrete acties en de analyse van mogelijke acties. Niet-deelnemende bedrijven waren zich nog steeds veel minder bewust van de milieuproblemen (met uitzondering van enkele milieuthema's). De groep van deelnemende bedrijven had dus een positievere houding ten opzichte van het ondernemen van acties dan de niet-deelnemende bedrijven (beter bewust van milieuproblematiek, meer analyseren van acties, meer ondernemen van concrete acties). Het is echter onduidelijk of de milieucharterprojecten daartoe hebben bijgedragen. Vele deelnemende bedrijven gaven aan dat ze ook acties zouden hebben ondernomen zonder dat ze zouden hebben deelgenomen aan het milieucharterproject.

Uit de diepte-interviews bij de deelnemende bedrijven bleek wel dat deelname aan het milieucharterproject leidde tot een snellere uitvoering van de acties en *verdergaande* of *originelere* acties.

Negatief was dat bedrijven die na minimaal een jaar deelname niet meer deelnamen slechts in een op drie gevallen milieuacties bleven ondernemen. De duur van deelname speelde daarbij geen rol.

EFFECT VAN DEELNAME OP DE UITSTRALING VAN HET BEDRIJF

Het imago van de bedrijven in hun omgeving werd niet objectief getest (bv. door bevraging van de omgeving). Aan de deelnemende bedrijven werd wel gevraagd wat de positieve punten waren van deelname aan het milieucharterproject. Drie antwoordopties handelden over de uitstraling van het bedrijf door deelname aan het project of door het behalen van het milieuchartercertificaat:

- ‘we krijgen een certificaat waardoor we in een positief daglicht worden gesteld’;
- ‘we gebruiken het milieucharterlogo om ons naar de buitenwereld te profileren’;
- ‘we haalden de pers op positieve wijze’.

In de groep van deelnemende bedrijven vond 58 % van de respondenten het feit dat men een certificaat kreeg en daardoor in een positief daglicht werd gesteld, een zeer positief gevolg van de deelname aan het milieucharterproject. Twee op drie deelnemende bedrijven (65 %) duidde minstens een van bovenstaande antwoorden aan.

Aan de doelstelling om de deelnemende bedrijven te belonen voor hun inspanningen werd volgens de bedrijven zelf vrij goed voldaan. Ook werd door de deelnemende bedrijven aangegeven dat het ondernemen van acties in het kader van de milieucharterprojecten de relatie met de omgeving en met de overheid verbeterde (bij 42 % van de respondenten).

Negatief was echter dat het milieuchartercertificaat te lokaal was, onvoldoende bekend was in Vlaanderen en het buitenland. Daardoor vonden klanten het niet belangrijk of het bedrijf al dan niet deelnam aan een milieucharterproject.

ANDERE RESULTATEN TEN GEVOLGE VAN DEELNAME AAN EEN MILIEUCHARTERPROJECT

Naast het milieueffect als gevolg van de acties werden er ook andere positieve effecten vermeld.

Voor de deelnemende bedrijven was het belangrijkste effect het realiseren van besparingen. Daarmee leek hun verwachting ingelost. Een belangrijk effect van deelname was echter ook het in orde zijn met de milieuwetgeving. Zo bleek dat een deel van de (meestal kleinere) bedrijven niet helemaal in orde waren met de wetgeving, maar dat deelname aan milieucharterprojecten hen daarbij wel hielp.

Voor de niet-deelnemende bedrijven bleek het belangrijkste effect van de acties dat men in orde was met de wetgeving. Zij voegden er wel aan toe dat het ondernemen van acties op economisch vlak weinig opleverde. Niet-deelnemende bedrijven gaven bovendien aan dat ze zich beter voelden indien zij milieuacties zouden ondernemen.

4.5. EFFICIËNTIE VAN HET PROGRAMMA

Om zicht te krijgen op de efficiëntie van het programma werd in de evaluatiestudie een inschatting gemaakt van de kosten van het programma. Die kosten omvatten enerzijds de subsidies voor de intermediaire organisaties (1 002 610 euro voor de periode 1999-2002) en anderzijds de personeelskosten van de personen die in de evaluatiecommissie zetelden en van de mensen van het Presti-team binnen OVAM voor de algemene coördinatie (samen ingeschat op ongeveer een mensjaar per actiejaar of 200 000 euro voor de periode 1999-2002).

De totale kost voor het bereikte resultaat was bijgevolg ongeveer 1 200 000 euro. Tijdens de periode hebben een 300-tal bedrijven deelgenomen en zijn ongeveer 690 actiejaar uitgevoerd (meermaalse deelname). Dat wil zeggen dat elk bedrijf ongeveer 4 000 euro besteedde of ongeveer 1 740 euro per bedrijf per actiejaar.

5. Conclusies en aanbevelingen

5.1. BELANGRIJKSTE RESULTATEN

De resultaten van de effectmeting van het Presti 4-programma kunnen als volgt worden samengevat:

- **Doelstellingen naar bereik (aantal bedrijven) en naar resultaten (bv. vermindering van milieu-impact) werden niet duidelijk geformuleerd in het programma.**
Er werd slechts een beperkt aandeel van de Vlaamse bedrijven bereikt. De doelgroep was echter zeer ruim en doelstellingen voor het bereik werden niet vooropgesteld in het besluit van de Vlaamse Regering van 15 december 1998, tenzij voor wat betreft subsidiëring.
- **De bereikte bedrijven hebben hun houding ten aanzien van milieuzorg in de positieve zin veranderd, maar het blijft onzeker of het Presti 4-programma daarvan de (enige) oorzaak was.**
De deelnemende bedrijven waren wel zeer tevreden over hun deelname aan het milieucharterproject (5.2).
- **De bereikte bedrijven verminderden hun milieu-impact in de voorbije vijf jaar meer dan de niet-deelnemende bedrijven.**
Dat is het gevolg van het aantal en de aard van de acties die werden uitgevoerd en van de uitvoeringstermijn per actie (acties werden over het algemeen sneller uitgevoerd en waren verdergaand).
- **De bedrijven werden beloond voor hun inspanningen.**
De uitreiking van het certificaat en de persbelangstelling daarvoor werden als een zeer positief aspect van deelname beschouwd. Het imago van het bedrijf in de omgeving verbeterde (ervaring van de bedrijven zelf).

5.2. TEVREDENHEID VAN DE BEDRIJVEN OVER DEELNAME

Uit de enquête bleek dat de bedrijven tevreden waren over deelname aan de milieucharterprojecten. De mate waarin de bedrijven tevreden zijn, bleek sterk afhankelijk van de mate waarin het milieucharter heeft bijgedragen tot een veranderde houding van het bedrijf ten aanzien van milieuzorg en het nemen van acties. Het behaalde milieuresultaat daarentegen was helemaal niet bepalend voor de tevredenheid van de bedrijven.

De bedrijven vonden het belangrijk dat zij door het certificaat in een positief daglicht werden gesteld, dat de milieuzorg binnen het bedrijf verbeterde en dat bestaande milieufacties een duwtje in de rug kregen.

Negatieve punten werden door de bedrijven zelf minder frequent aangehaald. Toch kwamen volgende aspecten naar boven:

- het milieuchartercertificaat is nauwelijks erkend in Vlaanderen of in het buitenland;
- mogelijke acties voor het bedrijf zijn uitgeput;
- er moeten te veel thema's in een actiejaar worden opgenomen;
- de meerwaarde van het milieuchartercertificaat is (te) klein;
- het milieucharter is te lokaal/provinciaal gericht.

5.3. ANTWOORD OP DE BELEIDSVRAAG VAN DE EFFECTMETING

Op basis van de conclusies kan worden gesteld dat de milieucharterprojecten een duidelijk positieve evolutie bij bedrijven teweegbrachten, voornamelijk op het vlak van bewustwording van de milieuproblematiek en het veranderen van hun houding en gewoontes ten opzichte van het ondernemen van milieuacties. De penetratie van die houding in Vlaanderen bleef echter zeer klein door het kleine aantal deelnemende bedrijven.

Vanuit de resultaten van de effectmeting werd voorgesteld om, indien het Presti 4-programma voortgezet zou worden, een aantal verbeterpunten in acht te nemen. Het voortzetten van het programma op zich leek mogelijk en gunstig vanuit de vaststelling dat de houding bij de deelnemende bedrijven inzake milieu in positieve zin veranderde en dat deelnemende bedrijven meer en verdergaande acties rond milieuzorg uitvoerden.

Volgende verbeterpunten werden voorgesteld:

- het bij besluit vastleggen van kwantitatieve doelstellingen voor het aantal te bereiken (nieuwe) bedrijven, het aandeel KMO's, het aantal uit te voeren acties en het te bereiken milieuresultaat;
- het omvormen van de milieucharterprojecten naar projecten in vier fasen om tegemoet te komen aan zowel beginnende als gevorderde bedrijven:
 - *Fase 1:* voorbereiding op deelname – conformiteit met de wetgeving;
 - *Fase 2:* bijbrengen van basisprincipes in de milieuzorg ('meten is weten');
 - *Fase 3:* uitvoeren van bepaalde acties om milieu-impact te verminderen (bv. op drie verschillende thema's);
 - *Fase 4:* continue verbetering van de milieuprestaties op alle thema's.

Zo zou samen met elk bedrijf onderzocht kunnen worden in welke fase wordt gestart en hoe snel de fasen na elkaar worden uitgevoerd. Door dit gefaseerde voorstel zouden enkele van de knelpunten kunnen worden opgelost. Door fase 1 en fase 2 in te brengen wordt het project meer laagdrempelig zodat men meer bedrijven zou kunnen bereiken. Door na fase 3 (die enkele jaren na elkaar zou kunnen lopen) een fase 4 in te voeren, wordt een oplossing geboden aan de bedrijven die reeds langere tijd deelnemen en die niet steeds nieuwe acties vinden om uit te voeren. Zo kunnen die bedrijven toch nog betrokken blijven en wordt de continuïteit gegarandeerd.

Het meer laagdrempelig maken van het initiatief, zal extra kosten met zich brengen (bv. begeleiding van de bedrijven). Het ontwikkelen van een systeem met 'peter-bedrijven' – bedrijven die reeds ver gevorderd zijn inzake milieuzorg en die begeleiding bieden aan de beginnende bedrijven – kan daarbij deels voor een oplossing zorgen.

BELEIDSACTIE NA AFLOOP VAN DE EFFECTMETING

Roos Servaes, OVAM

Ondanks de algemene positieve conclusie van de effectmeting werd besloten het Presti 4-programma onder de huidige vorm niet voort te zetten. De projectverantwoordelijken hebben op basis van de voorziene subsidiëring wel het vooropgestelde aantal bedrijven bereikt, maar in het kader van de huidige beleidsdoelstellingen is dat beperkte bereik in vergelijking met de totale doelgroep een belangrijk knelpunt. Een opschaling van het programma waardoor een grotere groep bedrijven kan worden bereikt, valt binnen de huidige structuur van de milieucharterprojecten echter niet te realiseren.

Zoals de effectmeting aangeeft, zijn het bovendien voornamelijk pro-actieve bedrijven die in het milieucharterprogramma stappen. De overheid wenst zich in de toekomst meer tot 'doorsnee-bedrijven' te richten, waarbij een groot potentieel aanwezig is voor verbetering van de milieu-impact. Pro-actieve bedrijven ondernemen doorgaans zelf stappen om hun milieu-impact te verminderen.

De rechtstreekse, financiële steun voor de provinciale projectverantwoordelijken werd (door budgettaire beperkingen) stopgezet na afloop van het besluit, maar de Vlaamse overheid blijft het initiatief steunen en heeft zich geëngageerd om ook in de toekomst deel te nemen aan bedrijfsbezoeken en evaluatiecommissies zodat die meerwaarde voor deelnemende bedrijven gegarandeerd blijft. De overheid wenst daarmee aan te geven dat het zeker de moeite waard is om het programma te blijven opvolgen en om bedrijven aan te moedigen om met hun inspanningen naar buiten te treden en ervoor beloond te worden.

De projectverantwoordelijken zelf zijn ook overtuigd van die meerwaarde en wensen na cyclus 2004 de milieucharterprojecten met behulp van andere financiële kanalen voort te zetten in de provincies West-Vlaanderen, Oost-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en Antwerpen.

REFERENTIES

Gommers A., Fernagut M. & Couderé K.
(2003) Effectmeting Presti 4. Resource
Analysis, OVAM, Mechelen.

LECTOREN

Yorg Aerts, OVAM
Kris Bachus, HIVA, K.U.Leuven
Jo Baele, Rekenhof
Bart De Peuter, Instituut voor de Overheid,
K.U.Leuven
Katleen Mariën, Kenniscentrum VOKA,
Vlaams Economisch Verbond
Paul Schreurs, IWT
Roos Servaes, OVAM
Saar Van Hauwermeiren, Bond Beter
Leefmilieu Vlaanderen vzw
Wouter Van Reeth, NARA, Instituut voor
Natuurbehoud
Paul Vanhaecke, Ecolas nv